בסיעתא דשמיא

שיעורים
בפרשת השבוע

שנאמרו בבית המדרש
'בית יהושע'
רחוב מנחת יצחק 2
עיה"ק ירושלים תובב"א
ע"י הרה"ג
ר' מנשה ישראל דייזמאן שליט"א
יום ו' פרשת שמות | כ"ד טבת תשפ"א

ניתן לשמוע בקו ישיר: 03-6171105
www.kolhalashon.com

קול הלשון

© קול הלשון

ניתן להאזין לשיעורים
בקול הלשון
03-6171111

להורדת הקונטרס
באתר קול הלשון
www.kolhalashon.com

היום יארצייט דרבינו הקדוש והנורא רבי נפתלי בן רבי יצחק בעל 'סמיכת חכמים' זי"ע ועכ"י.

ספרו 'סמיכת חכמים' היא כהקדמה ארוכה על ספרו 'קדושה וברכה' על מסכת ברכות. ובה מפרש סמיכות כל מסכתא לחברתה, וכל פרק לחברו וכל משנה לחברתה. וכמו כן כתב ספר 'פי ישרים' ובה מבאר סמיכות פרשיות התורה אחת לחברתה, ובכל סמיכות וסמיכות מצא ששה אופנים לבאר ע"פ נגלה כנגד ששת ימי המעשה, ועוד אופן ע"פ נסתר כנגד יום השבת!

הקב"ה מייחס שמו רק על הטובה

ונזכיר דבר אחד מספרו הגדול 'פי ישרים', באופן החמישי בביאור סמיכות סוף התורה לתחילתה.

לְכָל הָאֹתֹת וְהַמּוֹפְתִים **אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ ה'** לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם לְפַרְעֹה וּלְכָל עֲבָדָיו וּלְכָל אַרְצוֹ: וּלְכֹל הַיָּד הַחֲזָקָה וּלְכֹל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל **אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה** לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל: וצריך להבין מדוע שינה הכתוב מרישא לסיפא, בתחילה 'אשר שלחו השם' – ייחס המעשים להקב"ה המשלח, ובסוף 'אשר עשה משה' – ייחס המעשים לשלוחו משה רבינו, היה יכול לייחס שניהם להקב"ה או למשה רבינו לערבינהו ולתנינהו.

וכן הקשה בשלה"ק בפרשת שמות עה"פ 'וְעַתָּה **לְכָה וְאֶשְׁלָחֲךָ** אֶל פַּרְעֹה וְהוֹצֵא אֶת עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם'. הרי כאן לשון כפול וסותר זא"ז, שהיה יכול לכתוב 'ועתה לכה אל פרעה', או 'ועתה ואשלחך אל פרעה'. לכה משמע שילך מעצמו, ואשלחך משמע שהוא מיוחס למשלח. וכן הקשה ב'יפה תואר' על המדרש.

ותירצו שמכיון שמעשיו של משה רבינו יש בהם שני פעולות סותרות, רפואה וגאולה לישראל ומכה ועונש למצרים, אין הקב"ה מייחד שמו על הרעה רק על הטובה. וכנודע ממדרש ריש פ' בראשית 'שנאמר ויקרא אלקים לאור יום, ולחושך קרא לילה', באור כתוב מי שקרא, ויקרא אלקים. אבל בחושך לא כתוב מי, רק 'קרא לילה', כי הלילה הוא העדר האור כי טוב, לכן אין הקב"ה מייחס שמו עליו.

בכל מה שנשלח משה רבינו לעשות מדת הדין בעולם, נאמר בו 'לכה', כאילו הולך מעצמו. ובכל מה שנשלח משה רבינו להטיב עם בני ישראל ולפדותם, כתוב 'ואשלחך', שהקב"ה מייחד שמו על הטובה.

ועפ"ז ביאר רבינו נפתלי הפסוקים בסיום התורה, בההטבות כתוב 'אשר שלחו ה' לעשות', ובהמורא הגדול ויד החזקה שהם המכות על מצרים, נאמר 'אשר עשה משה', ורש"י הוסיף גם שבירת הלוחות שכל זה נכלל ב'חושך' שאין הקב"ה מייחס שמו עליו.

וזהו סמיכות סוף התורה לתחילתה, 'בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ, ויאמר אלקים יהי יום, ויקרא אלקים לאור יום ולחשך קרא לילה', והרי שהקב"ה מייחד שמו רק על הטובה ולא על הרעה, ועפ"ז נתפרש סמיכות סוף התורה לתחילתה.

החת"ס מקנא בגדולתו של מהר"ם א"ש בתוה"ק

כ"ד טבת הוא יום מלא ביארצייטן קדושים: בעל התניא הרה"ק רבי שניאור זלמן בן רבי ברוך זי"ע. הרה"ק רבי יוסף מיאמפולא בן הרה"ק רבי יחיאל מיכל מזלאטשוב זי"ע. הרה"ק מהר"ם א"ש הרה"ק רבי מאיר אייזנשטאט תלמיד מובהק למרן החת"ס זי"ע. רבינו ה'שם משמואל' מסוכוצ'וב זי"ע. והרה"ק מלעלוב זי"ע.

מהר"ם אש ישב על כסא הרבנות בפרשבורג תיכף אחר הסתלקות החת"ס משנת ת"ר עד תר"י, ואחריו ישבו על כסא הרבנות מרן הכת"ס ומהר"י אסאד.

החת"ס היה מפליא מאד את גאונותו של מהר"ם א"ש, כל הדבר הקשה שנתקשו בו התלמידים, היה אמר החת"ס שימתינו עד שיבא האיתן הלז, הגאון מהר"ם א"ש והוא יפרש הסוגיה על בוריה.

מעשה שהיה שנחלה מהר"ם א"ש בעיניו, כמעט שנלקח ממנו מאור עיניו ר"ל, באותם ימים כיהן כרב באונגוואר, ונסע מאונגוואר לוינה לצורך רפואת עיניו. בדרכו עבר דרך פרשבורג ושהה אצל רבו החת"ס זי"ע, החת"ס קירב אותו במאד וצוה להכין לו אכסניה לפי כבודו וצוה שישמשוהו כראוי. כשדיבר עם רבו בדברי תורה הזכיר לו שיעור ששמע ממנו לפני ארבעים שנה, החת"ס נשתומם מגאונותו וזכרונו המופלג. באמצע הלילה ביקש שוב החת"ס להכנס לחדרו של מהר"ם א"ש, ושמע מאחורי הדלת את קולו של מהר"ם שהוא לומד בקול נעים גמרא רש"י עם תוספות, וגם דברי מהרש"א ומהר"ם על הסדר. כשנכנס החת"ס לחדרו, נבהל ונשתומם בראותו שאין לפני מהר"ם שום ספר פתוח כלל, והוא יושב בעינים העצומות וחוזר על דברי מהרש"א מהר"ם... החת"ס יצא חרישית מהחדר ולא אמר דבר.

בבוקר יצא החת"ס ללוותו אל הנהר דונה, משם נסע מהר"ם א"ש עם הספינה לוינה לנתח את עיניו. וגם צוה לבני

הישיבה שילוו אותו לכבוד התורה.

כששב החת"ס לביתו אמר : 'לולא הייתי רב בפרשבורג, גם אני הייתי זוכה לגדול בתורה כמו רבי מאיר אייזנשטאדט...' אלא שעול הרבנות על צוארו, וכל צרכי בני העיר, וגם לרבות כתיבת תשובות לשואלים מכל קצוות תבל וכו', לכן וכו'.

וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך

מהר"ם א"ש היה קדש קדשים, פעל ישועות רבות לבני ישראל. צורת קדשו הפילה אימה ופחד על כל רואיו. [דיוקן קדשו נודעת ע"י ציור מאותם הימים, ספר בידו, ושטריימל בראשו]. בערב שבת קודש כשהיה חוזר מהמקוה לביתו, בשעות אחה"צ כשכל אחד רץ לדרכו זה בכה וזה בכה, אך באותם רגעים שהיה מהר"ם א"ש הולך בדרכו מהמקוה, עמדו כל העם כרתוקים למקומם באימה ופחד.

תלמידו ה'אמרי יוסף' מספינקא זי"ע אמר שהוא זכה לנסוע להרבה מצדיקי דורו, אבל הענין של 'וראו כל עמי הארץ כי שם הויה נקרא ויראו ממך' ראה רק אצל שני צדיקים, אצל מהר"ם א"ש ואצל מהרי"א מזידיטשויב זי"ע, יראה גדולה שאין לשער, כי מלאך ה' צבאות הוא.

הרה"ק רבי מאיר'ל פרמישלאנער זי"ע היה אומר בצחות לשון קדשו: 'שני מאיר'ן יש להקב"ה בגן שלו, אני והרב מאונגוואר רבי מאיר אייזנשטאט, לא בכל גינה גודלים מייאער'ן[א] כאלה...'

מהר"ם א"ש נסתלק ביום שישי עש"ק כ"ד טבת, כבשנה זו. באמצע השבוע צוה שיסתכלו בספר 'שער הכנה' לבעל ה'סמיכת חכמים', שם כתב צוואה איך לנהוג עמו אחר פטירתו, וצוה שכל מה שכתוב שם יעשו גם עמו. וביום שישי בחצות היום נסתלק לבית עולמו הטוב.

בכל יום היה אומר שיעור לתלמידים, השיעור האחרון היה ביום רביעי בסנהדרין דף יד וסיים במה שאמרו על רבי אבהו 'רבה דעמיה מדברנא דאומתיה בוצינא דנהורא בריך מתייך לשלם'. כשסיים מהר"ם תיבות 'בריך מתייך לשלם' הפטיר ואמר 'דא בלייבן מיר' – כאן אנו נשארים... ואלו היו דבריו האחרונים לפני תלמידיו.

בנו היה בעיר אחרת, ואמרו לו שהבן רוצה להגיע לכאן. ואמר מהר"ם 'הוא כבר לא יספיק...' וכך הוה.

תלמידים גדולים העמיד מהר"ם א"ש, ביניהם הרה"ק מטשענגע בעל ה'מנחת אשר' זי"ע, הרה"ק מווייטצען זי"ע, ה'מחנה חיים', ה'אמרי יוסף' מספינקא זי"ע, הרה"ק רבי הערשל'ע ליסקער זי"ע בעל ה'אך פרי תבואה'. הרה"ק רבי שמואל קאמאדער מדאראג זי"ע. הגה"ק בעל ה'בית היוצר' מחוסט זי"ע ועוד תלמידים קדושים זי"ע ועב"י.

לא לחינם עשה הקב"ה נס לדבר שמור וזכור בדיבור אחד, ללמדנו על המתנה טובה שיש בשמירת השבת, אף שהוא בלי יגיעה ומעשה

ונזכיר מדבריו הק' בספרו 'אמרי א"ש' [על התורה, ועל הש"ס, שו"ת] אי' בגמ' שבת אמר הקב"ה למשה רבינו 'מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה לך והודיעם', ויש להבין מהו הלשון 'מתנה טובה'. וביאר כי כל רמ"ח מצות עשה יש בהם יגיעה לקיים המצוה כראוי, שאדם יגע למצוא לולב מהודר, סוכה תפילין מזוזה וכן כל מצוה צריך לעשות פעולה כדי לקיימה, 'יגעת ומצאת תאמין', אבל שביתת שבת היא 'שב ואל תעשה', אדם יושב ואינו עושה כלום מתחילת השבת עד סופה, והוא קונה לו גן עדן לנצח נצחים. היש לך מתנה טובה גדולה מזו. לא יגעתי ומצאתי תאמין.

וזה שכתוב בתהלים 'אחת דיבר אלקים שתים זו שמעתי כי עוז לאלקים, ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו' ופרש"י, אחת דיבר אלקים זכור ושמור, הקב"ה אמר דיבור אחד ואנחנו שמענו זכור ושמור, כי עוז לאלקים שהוא יכול לומר בדיבור אחד מה שאין הפה יכול לדבר ואין האוזן יכול לשמוע. ולכאו' צ"ע מה הצורך לעשות הנס הגדול הזה, בשלמא יציאת מצרים וקריעת ים סוף, היו ניסים שנצרכו לגאולת ישראל, אבל הדיבור של שבת קודש היינו יכולים לשמוע גם אם היה נשמע בדיבור אחד בלבד זכור או שמור. והרי לא עביד קוב"ה ניסא בכדי.

אלא שיש חילוק גדול בין זכירה לשמירה, כי מצות זכור את יום השבת לקדשו הוא ב'קום ועשה', וכשרז"ל 'זכרהו על היין' מצות עשה לקדש השבת בכניסתו וביציאתו. ובמכילתא דרשו 'זכור' לענגו ולכבדו. הרי שכל הטרחות שטורחים לכבוד שבת כלול במצות 'זכור'. אבל 'שמור' הוא בשב ואל תעשה. וזה שאמר הקב"ה זכור ושמור בדיבור אחד ללמדנו על המתנה טובה שלא רק ביגיעתנו לקיים 'זכור' בקום ועשה נזכה לאור השבת, אלא אף גם במניעה ממלאכה בבחי' 'לא יגעתי', גם על ידה נזכה לקבל המתנה טובה.

א מייערן באידיש = גזה.

וזשאה"כ 'אחת דיבר אלקים' ובדרך נס 'שתים זו שמעתי – כי עוז לאלקים' ללמדנו שהקב"ה יכול לעשות ולדבר מה שאין הפה יכול לדבר והאוזן לשמוע, ואם תקשה על מה ולמה עשה לנו את הנס הגדול הזה, 'ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו' שאתה משלם שכר טוב אפילו על השביתה ממלאכה שאין בה שום יגיעה ומעשה כלל. זה נחשב בעיניך כ'מעשהו' ממש.

אף ששבתו שבת במצרים, לא יכלו לקיים 'תוספת שבת'

עוד ביאר מהר"ם א"ש בענין זה, כי נודע שיש חילוק גדול בין דיבור זכור לדיבור שמור, כי ב'זכור' כתוב טעם לשביתת השבת 'כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ ואת כל אשר בם וינח ביום השביעי', וב'שמור' כתוב טעם אחר, וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויפדך ה' אלקיך משם על כן צוך ה' אלקיך לעשות את יום השבת'. וביאר ע"פ מש"כ במדרש פ' שמות שמשה רבינו דיבר עם פרעה שאי אפשר לעבוד בעבודת פרך ז' ימים בשבוע רצוף, חייבים לתת להם יום אחד מנוחה, ובחר לו משה רבינו את יום השבת לשביתה ממלאכה. ואחר שיצאנו ממצרים קבלנו תורה ונתגלה כי 'ישמח משה במתנת חלקו' שהקב"ה נתן לנו אותו היום השבת שנתן לנו משה בחלקו במצרים. ושמח משה שכיוון אל האמת.

וכתב מהר"ם א"ש כי הנה באותו 'שבת' שבחר לנו משה במצרים, שם הרי לא היינו יכולים לקיים מצות 'תוספת שבת', אדרבה נצטוו בכח גדול 'כלו מעשיכם דבר יום ביומו', ביום שישי היה צריך להשלים מספר הלבנים כמו בשאר ימי השבוע, וכן במוצ"ש היו צריכים לעבוד מיד, כמבואר ב'חרדים' שבמצרים היו משעובדים למלאכה הן ביום והן בלילה. ולכן הלכה שמזכירים יציאת מצרים גם בלילות, ללמדנו שאנו מחויבים לעבוד את השי"ת יום ולילה כי הוא פדה אותנו משעבוד מצרים ושם הוכרחנו למלאכה יומם ולילה. ועי"ש בחרדים ובמדרשי חז"ל מה היתה עבודתם בלילה. ולכן לא היו יכולים לקיים 'תוספת שבת' במצרים.

ע"י תוספת שבת אנו 'עושים' את השבת, וזהו עיקר הזכר ליציאת מצרים

וכשקבלנו עשרת הדברות בפרשת יתרו, גם שם אין מקום לתוספת שבת, כי הקב"ה יודע עתיו ורגעיו וכמבואר ברש"י עה"פ 'ויכל אלקים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה', שכביכול עשה מלאכה עד שבת ממש, וכיון שבדברות ד'זכור' כתוב טעם לשמירת שבת 'כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ' וגו', כשם ששם לא היה תוספת שבת, כך גם מצות זכור אין בו תוספת שבת.

ומה שאנו מוסיפים תוספת שבת זאת כדי להורות הוראה ברורה שאין אנו במצרים היום, כי מי שעוסק במלאכתו בעש"ק עד כניסת השבת, הרי הוא דומה למשועבדים במצרים[ב]. היכן ניכר שהאדם הוא בן חורין ואינו במצרים, כשהוא מעיז פניו בפני ה'בוס' ביום שישי, ומקיים דברי הרמ"א לסגור העסק בחצות היום, אע"פ שעדיין לא הגיע זמן שבת קודש, זוהי הוראה וראיה ברורה שאינני עבד נרצע. וכנודע המעשה דרבי איסר אביו של הרמ"א שע"י שעמד בנסיון הקשה הזה, שסגר החנות בער"ש בחצות היום אע"פ שהגיע פריץ ורצה להציע לו עסקה גדולה מאד, עי"ז זכה לבן גדול כרבינו הרמ"א זי"ע. הרי שתוספת שבת היא הוראה על יציאה משעבוד עבודת פרך, כל אחד כפי מה שהוא, יש שאינו עובד כלל ביום שישי, ויש שעובד עד חצות ויש עד זמן מנחה קטנה, כנודע שיש בזה גדרים בהלכה, כל אחד כפי מה שהוא.

והנה בדברות שניות דפרשת ואתחנן צ"ע מהו הטעם לשמירת השבת מכיון שהוציאנו ממצרים על כן אנכי מצוך היום לעשות את יום השבת, והרי גם כשהיינו במצרים שבתנו בשבת, א"כ היכן יש לנו היכר בשבת שאנחנו בני חורין משום שגאלנו ממצרים?

וביאר מהר"ם א"ש שבאמת עיקר ההיכר הוא רק ע"י שמקבל על עצמו 'תוספת שבת', וזש"כ 'שמור את יום השבת לקדשו', שמור לשון המתנה, כמו 'ואביו שמר את הדבר' שיושב וממתין שכבר יבא השבת קודש, וכמ"ש הרמב"ם שצריך אדם לשבת ולהמתין זמן מה לפני השבת שכבר יבא השבת, כממתין שיבא המלך, וכמו שמשמע בגמ' פרק ערבי פסחים.

ובזה מובן מה שחידש משה רבינו במשנה תורה בפרשת ואתחנן, כנודע שחומש משנה תורה מוסיף פרטים על המצות

ב הזכרנו שבוע שעבר שיש ענין של ביטול הבחירה, ותפסנו לדוגמא כשמירת שבת שב"ה אין לנו נסיונות בזה. כתבו לי אחב"י שזה הנסיון עדיין מצוי בימינו בחוץ לארץ אצל אחינו בני ישראל העוסקים במלאכתם אצל אומות העולם, וצריכים גם ביום שישי לעבוד כיום רגיל, בפרט בימי החורף שזמן כניסת שבת בשעה 4, והם צריכים לצאת לכל הפחות שעה לפני כן כדי להיות בזמן בביתם, מצוי גם בימינו נסיונות של שמירת שבת גם אצל חסידים ואנשי מעשה.

הראשונות, לא רק תזכור את יום השבת אלא גם תשמור ותמתין ותוסיף תוספת שבת, כל אחד כפי מה שהוא, ובאותה הוספה תזכור כי עבד היית במצרים, ואע"פ שמשה רבינו תיקן לך שבת גם בהיותך במצרים, אבל אז לא היית יכול להוסיף תוספת שבת מחמת פחד הנוגש והשוטר, אבל עכשיו שפדה אותך השי"ת משם, 'על כן צוך ה' אלקיך לעשות את יום השבת', והקשו המפרשים מה הכונה 'לעשות', והרי מדובר כאן ב'שמור' כלומר מניעה ממלאכה שאין בה עשיה כלל וא"כ מהו 'לעשות'. אלא שהכונה על תוספת שבת שזהו חלק השבת שאנחנו עושים, כי השבת עצמו הוא קבוע וקיים כמו שמברכין 'ברוך אתה ה' מקדש השבת' ולא מקדש ישראל והשבת, אבל הרגעים והשעות של תוספות שבת, אנחנו עושים מעצמנו כביכול. דווקא בתוספת זו ניכר שיצאנו ממצרים ששם לא זכינו להוסיף תוספת שבת. אבל עתה אנחנו בני חורין בבחי' 'ישראל דקדשינהו לזמנים'.

בשו"ע כ' שזמן תוספת שבת מפלג המנחה, ובפני יהושע כתב שמחצות היום אפשר להתפלל מנחה ולקבל שבת, וכן נהגו בורמיזא בר"ח סיון שחל להיות בערב שבת. והישועות יעקב חלק על מנהג זה. ובצל"ח כתב שמ"מ הוא מנהג עתיק מרבותינו הראשונים. אמנם עיקר ההלכה כמבואר במ"ב שאם הדליקו נרות קודם פלג המנחה יש לכבות הנרות ולהדליקם מחדש בברכה אחר פלג המנחה.

אם למדו מכאן על המרים יד נקרא רשע, איך אמר לו 'רעך – רשע כמותך', והרי רק אחד מהם הרים ידו?

וַיֵּצֵא בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וְהִנֵּה שְׁנֵי אֲנָשִׁים עִבְרִים נִצִּים וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע לָמָּה תַכֶּה רֵעֶךָ: ופרש"י: שני אנשים עברים - דתן ואבירם הם שהותירו מן המן. הארכנו בשיעור הקודם מדוע לא הזכיר רש"י שהם דתן ואבירם שנחלקו על משה בעדת קרח. והזכיר הותרת המן שלא כתוב שם להדיא שהיו דתן ואבירם, חז"ל דרשוהו מתיבת 'אנשים'. והקשינו והרי יש כמה 'אנשים' שבתורה שאינם דתן ואבירם. והזכרנו דברי מהרש"ק ועוד מרבוה"ק ששורש הפגם היה חסרון אמונה, כשיש אמונה שלימה אין אדם כועס ועושה מריבה עם חברו, כי מאמין בהשגחה פרטית ואין על מה לריב, כיון שהותירו מן המן הרי שאין מאמינים שהקב"ה זן ומפרנס לכל בכל יום תמיד, ולכן היו נצים ומריבים.

ושמעתי מהגאון רבי יהודה דב זופניק שליט"א מהר נוף בעל מח"ס 'כתב יד' ו'אגד יד' על כתובות, שביאר שהיה קשה לרש"י איך כתוב בדתן ואבירם 'למה תכה רעך', בשלמא 'ואהבת לרעך כמוך' הזכיר לשון רעות ואחוה, אבל באמצע מכות ומריבות איך שייך לשון רעך? ורש"י פירש 'רעך – רשע כמותך', אינו חבר שלך בלימוד תורה בחברותא אלא בכך שהוא רשע כמוך. ולכאו' יפלא שהרי כתוב 'ויאמר לרשע' משמע שלא הכו שניהם זה את זה, אלא אחד מהם הכה בחבירו, ואמר משה לזה שהרים ידו על חברו, למה תכה רעך, וכנודע שמכאן למדו חז"ל בגמ' סנהדרין שהמרים יד על חברו אע"פ שלא הכהו נקרא רשע, ולכן נקרא 'תכה' ולא 'הכית'. וא"כ קשה מדוע פרש"י 'רשע כמותך', והרי אחד מהם הכה ולא השני? ואם על ההתקוטטות נקראו רשעים, א"כ איך למדנו מכאן על המרים יד על חברו שנקרא רשע, אולי היו לו עבירות אחרות שלכן נקרא רשע? אלא מאי שכאן מדובר רק על פעולת הרמת ידיים שעי"ז נקרא רשע, כאשר דרשו חז"ל מכאן, וא"כ איך אמר לו 'רעך – רשע כמותך' והרי רק אחד מהם הרים יד ולא חברו?

בזכות ששמעו ממשה רבינו 'אל יותר ממנו עד בוקר' קבלנו כח להאמין בבטחון שהשי"ת יתן גם מחר, ולא הותירו

וביאר רבי יהודה דוב ע"פ דברי רש"י 'הם שהותירו מן המן', כי מה שהותירו דתן ואבירם מן המן ליום מחר, שלא כדברי משה שאמר 'איש אל יותר ממנו עד בוקר', עשו הם כנגדו והותירו למחרתו. וצ"ע איך הוכיחו מכאן דלא כמשה, בשלמא מה שיצאו ללקוט בשבת ופזרו מן, היה בזה ראיה כנגד דבריו שאמר שבשבת לא ירד המן, אבל בעצם ההותרה למחר, מה מונח כאן כנגד דבריו של משה?

אלא שבשעה שאדם נמצא במצב שאין לו מה לאכול ולשתות ונותנים לו איזה מנה או שתים, לא יתכן שלא יותיר למחרת. כי הוא נמצא במצב שאין אוכל אחר, ואין שום אפשרות לקנות בחנות או להביא ממקום אחר. [כמו שספרו אלו שעברו כהנה וכהנה בשנות הזעם רח"ל]

והרי באמת כולנו נזונים בחסדיו של השי"ת הזן ומכלכל מקרני ראמים עד ביצי כנים, ומבואר במג"א שחסידים הראשונים היו נזונים רק ליום זה בלבד, לא הותירו כלום למחר. רבי מאיר היה עובד לצורך שבוע שלם. ובימינו כל אחד דואג מה יהיה עוד עשרים שנה, והרי זקננו וזקני זקננו כולם חיתנו את הילדים ולא נשאר לנו חובות מאותם החתונות, וא"כ מה לנו לדאוג עוד על נשואי ילדינו? אלא שכן הוא דרכו של אדם שיש בבטנו משהו שאינו יכול שלא לדאוג.

העצה היחידה היא שישמע מאיש זקן וכשר שכבר עבר את גן המבוכה של עוה"ז, [כמו שנקרא העוה"ז במסילת ישרים, וכמבואר בבעש"ט על התורה פרשת וילך] איך היה חי בראוי באמונה ובטחון ולא חסר לו מאומה. כי האיש הצעיר שדמיו רותחים והטוב והרע מעורבים מאד, קשה לו להגיע לבטחון זך ונקי.

דור המדבר שמעו ממשה רבינו 'איש אל יותר ממנו עד בוקר', מדבריו הקדושים קיבלו ישראל כח שלא להותיר, לולא

היו שומעים מפיו של משה רבינו כך, כולם היו משאירים מן למחר.

עיקר פגמו של אותו האיש שהעריך את מחשבתו של רבו כאילו חושב כמוהו ר"ל

ונקדים מה שדרש הגר"ח שמואלביץ זצ"ל על דברי הגמ' בסנהדרין דף קז [שהושמט בצנזורה ובימינו חזרו והדפיסוהו] שרבי יהושע בן פרחיה היה לו תלמיד יש' אותו האיש, וכשהרג ינאי המלך את חכמי ישראל ברח רבי יהושע בן פרחיה לאלכסנריה של מצרים, והלך עמו תלמידו אותו הנוצרי, וכששקטה האש שלח רבי שמעון בן שטח גיסו של ינאי המלך לרבי יהושע בן פרחיה באגרת שלומים שישוב לירושלים כי הוא נשאר לבדו אחר שנהרגו כל חכמי ישראל, בדרכם לארץ ישראל התאכסנו באכסניה, ובעלת האכסניה שירתה אותם בכבוד, ובבוקר אמר רבי יהושע בן פרחיה 'כמה יפה אכסניה זו', אמר לו אותו האיש 'עיניה טרוטות' אמר לו, 'רשע, בכך אתה עוסק'? אין לך שמירת עיניים? החרימו בארבע מאות שופרות.

וקשה וכי על מכשול בשמירת עיניים מחרימים בארבע מאות שופרות? והרי מומר לדבר אחד אינו מומר לכל התורה כולה?

ותירץ רבי חיים שבאמת אילו היה נכשל רק בעבירה אחת לא היה מחרימו כך, אלא שמכיון שהיה פשוט לאותו האיש שכמו שהוא פוגם בעיניו כך גם רבו פוגם, הוא שיער את מהלך מחשבתו של רבי יהושע בן פרחיה זי"ע ב'גובה עיניים' שמסתמא גם הוא פוגם בעיניו ח"ו, ולכן הקשה לפניו 'והרי עיניה טרוטות'. לא עלה על דעת אותו משוקץ שהמוח של רבו אינו מונח בטינופת השיקוץ שהוא מונח שם. על פגם זה החרימו בארבע מאות שופרות, שבכך יצא מן הדת לגמרי.

וזה היה פגם המשכילים שהסתכלו על רבוה"ק כאנשים פשוטים, ולכן אזרו עוז לחלוק על דבריהם רח"ל.

חז"ל דרשו עה"פ 'כי מלאך ה' צבאות הוא ותורה יבקשו מפיהו', לגבי הסתכלות התלמיד על רבו, שכך צריך התלמיד לדעת 'כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי', אם הוא יושב אצל רבו ומשער את מוחו כמדרגת מוחו שלו, זהו השרץ שהיה במוחו של אותו האיש, לא על חוסר שמירת עיניים החרימו רבו, אלא על שיקוצי מחשבותיו על רבו.

לא יכלו דתן ואבירם לשמוע מדרגות גבוהות של משה, ולכן זלזלו והותירו מן

ועתה נשוב לענין הותרת המן. משה רבינו סיפר לכלל ישראל שיש להם המדרגה המופלגת הזו שלא להותיר מן ליום מחר. והנה בימינו אנו שומעים סיפורי צדיקים על רבוה"ק שלא השאירו פרוטה בבית ליום מחר, ואנו מתפעלים מגדולת מדת הבטחון שלהם, וע"י ההתפעלות הקדושה הזו אנו לומדים ממעשיהם הטובים שגם אנו נזכה למעין דמעין. אבל מי שאינו מסתכל על רבוה"ק כמי שכבר יצא מגן המבוכה של בלבולי המדמה בעוה"ז, יש לו טענות על רבו שהוא מדבר גבוהה גבוהה והוא עצמו אינו מקיים דבריו, או שחותם על איזה כרוז והוא עצמו אינו מתנהג כן.

זה היה הפגם של דתן ואבירם שהותירו מן המן, כי כל ישראל קיבלו דברי משה רבינו באמונה ובטחון שאכן שייך שלא להותיר מן למחרת, ולבטוח על חסדי ה', אבל דתן ואבירם אמרו שאין זה שייך כלל במציאות, ולכן הותירו מן למחרת.

לא האמינו במדרגתו של משה למסור נפשו עבור יהודי ועשו עצמם כמריבים ליום מחר

ועתה נשוב לענין האנשים הניצים. כי הנה יום אחד לפני כן ראו דתן ואבירם את משה רבינו הורג את המצרי על שהוא הכה את האיש עברי. מרוב כהות חושים שהיה להם לישראל מחמת קושי השעבוד, ירדו לשפל המדרגה עד שלא הרגיש לבם שום רגש כשראו גוי מכה ליהודי. והנה משה רבינו יוצא ורואה בסבלותם, עדיין כואב לו שגוי מכה ליהודי והוא מסתכן עבורו והורג את המצרי, משל ליהודי שקם באושוויץ והורג את מנגלה ימ"ש.

דתן ואבירם לא יכלו להאמין שמשה רבינו אוחז במדרגה כזו להפקיר את עצמו למען יהודי אחר, כי הם הסתכלו על משה רבינו כמו העיניים והמחשבה שלהם, כאמור לעיל לגבי אותו האיש שהחרימו רבו על כך. כי כשהשפלים והנמוכים רואים מדרגה גדולה ברבם, הדבר מאיים על מציאותם ומפריך אותם לגמרי, וכדי להשאר באדישות חייהם הם מזלזלים שאין הדבר נכון כלל, והצדיק מתכוון לכבוד עצמו וכו', וזאת משום שאינם יכולים לעמוד בצל המעשה הקדוש ששמעו על הצדיק, ולנסות לשפר מעשיהם.

כשראו דתן ואבירם את המדרגה הגדולה הזו של משה רבינו, הדבר איים על מהותם והילוך חייהם. ולכן קבעו בינם לבין עצמם שיעשו כאילו מחלוקת ביניהם, כדי לבחון את משה רבינו איך יגיב להם. ובזה מיושב מה שהקשה הבית הלוי [הזכרנוהו בשיעור הקודם] היתכן שדתן ואבירם נצים ומריבים זה עם זה, והרי בכל התורה הם חברים הכי טובים והולכים ביד אחת, וכמ"ש ב'משנה למלך' להרה"ק רבי אלעזר ריישער זי"ע שבהותרת המן לא קבעו כלל זה עם זה לעשות כן, אלא קיימו בנפשותם ברכת 'ברוך שכוונתי' כשראו למחרת תולעים יוצאים הן מאהל של דתן והן מאהל של אבירם. עד כדי כך היו קרובים וסמוכים בדעתם זה לזה, שנהגו שוה בשוה. ואיך נאמר כאן שהיו שני האנשים הנצים?

אלא שעשו עצמם כאילו עושים מחלוקת כדי שמשה רבינו יבא לעצור בעדם, ואז יוכיחו אותם שמה שהרג אתמול את המצרי לא היה מחמת שהוא אוהב ישראל אלא משום שנולד עם יצר השליטה תמיד, שהרי כאן אין מכה גוי ליהודי אלא יהודי ויהודי, 'הלהרגנו אתה אומר כאשר הרגת את המצרי', סך הכל יש לך יצר השליטה ולא משום שאתה אוהב יהודים.

ובזה מיושב כל התמיהות הנ"ל, כי משה רבינו אמר לרשע שהרים ידו 'למה תכה רעך', ופרש"י 'רעך – רשע כמותך', כי באמת לא היו מריבים אלא שעשו עצמם כאילו מריבים, שני רשעים שווים כאחד.

ולכן נקט רש"י 'הם שהותירו מן המן', וכנ"ל שכל מה שלא יכלו שלא להותיר ליום מחר, זאת משום שלא רצו להתפעל ממעלת משה רבינו שהוא מלמד לישראל דברי אמונה ובטחון שאין להותיר למחר, וכדרך הרשעים שהם מזלזלים בצדיקים בעלי המדרגה המופלגים. במקום להתפעל מגדולת הצדיק הם מכחישים את מעשיו הטובים. וכן עשו כאן דתן ואבירם, תחת אשר יתפעלו ממסירות נפשו בעד הישראל כשהכהו הגוי, עשו מריבה בין עצמם בסתמיות, כדי לזלזל במעשיו של משה רבינו. ויאמר לרשע למה תכה רעך. [ומה שלא הרגו לרשע בשם המפורש, כבר נת' בשיעור הקודם שדווקא על ידם נתאמת תורת משה רבינו].

השוו דתן ואבירם מעשיהם בהותרת המן

וכתב עוד רבי אלעזר ריישער ליישב מה שפרש"י 'הם הותירו מן המן', כי כאן הוא ראיה שהיה השני רשע כמותו, כי בדרך כלל בשאר מעשיהם של דתן ואבירם יש לחקור מי מהם היה רשע גדול, אולי אחד מהם היה יותר עיקרי והשני טפל לו. [הגה"ק מסאטמר זי"ע היה שאבירם היה רבי לעדת חסידים, כמ"ש 'עדת אבירם', ואילו דתן לא היו לו חסידים] וא"כ מנא ליה לרש"י שהיו שווים ברשעותם שפירש 'רשע כמותך'? ולכן לא נקט רש"י שאר מעשיהם של דתן ואבירם אלא שהותירו מן למחר, ששם לא שייך לומר שקבעו ביניהם כך, אלא ראו למחרתו ששניהם כיוונו לדעה אחת להותיר מן. ומכאן ידעו שהם רשעים שווים, ולכן אמר לו משה לאחד מהם 'רעך – רשע כמותך'.

דתן ואבירם עשו עצמם כטוענים לתועלת הציבור, עד שהותירו מן המן ונתגלה קלונם

המגיד הירושלמי הג"מ רבי שלום שבדרון זצ"ל היה מסביר דברי רש"י ע"פ דרכו בקודש, כי כל מעשיהם של דתן ואבירם נדמים כאילו היה להם שיטה ואידיאולוגיה, 'מי שמך לאיש שר ושופט' כביכול אנו יכולים להסתדר לבד, איך יבא איש צעיר ויאמר דעות לאנשים שכבר מחתנים ילדים. וכן בפרשת קרח יש להם טענות לוגיות 'אף לא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאותנו', הוצאתנו ממצרים ותקעת אותנו באמצע הדרך. וכן בסוף פרשת שמות 'להבאישנו בעיני פרעה' מאז שהלכת לדבר עם פרעה, נהיה המצב יותר ויותר גרוע. ויתכן שיעמוד איש מהצד וישמע את טענותיהם ויעלה על דעתו שהם מדברים דברים של טעם, פעם אחר פעם הם מוצאים חסרון בהנהגת משה ואהרן, וכאילו הם קנאים לטובת הציבור 'רוממות הציבור בגרונם'.

לזאת הזכיר רש"י שאלו דתן ואבירם שהותירו מן המן, איזה אידואולגיה יכול להיות בזה? איזה טובת הציבור יש בשטות כזה? מטעמם אין אף אחד אמור לדעת בכלל שהם חוטאים בסתר להותיר מן למחרת. והרי ע"י הפגם הזה מתברר שכל טענותיהם כולם שוא ושקר.

ודרש רבי שלום שכל אלו הצועקים בטענותיהם על אנשים גדולים, צריך לבחון בביתם בפנים האם שם הכל בסדר כשהדלת סגורה. כשגם שם אינם נוהגים כדברי גדולי הדור, הרי שם לא שייך לטעון אידואולוגיה אלא יצר הרע בלבד, וכאן מתברר שכל צעקותיהם שוא ושקר. והרי בלי ספק שאילו היו דתן ואבירם בימינו, היו מחזיקים סמארטפון שאינו כשר, עכ"פ בצנעא, ובכך היה מתברר שכל הטענות שהם טוענים למען הציבור, אינם מדברים רק מתוך יצרם הרע. כי רק כאשר מתברר שהצועק הוא זך ונקי בביתו כהג"מ רבי עמרם בלויא, אזי יוכל לצעוק על אחרים בקנאות דקדושה.